Cartea franceză de medicină din epoca Renaşterii în colecţiile Bibliotecii academice clujene

ELENA DAMIAN
Biblioteca Academiei Române,
Filiala Cluj-Napoca

Renaşterea marchează o deschidere în gândire şi în creaţie; este o epocă de adânci prefaceri în toate domeniile vieţii materiale şi spirituale, generate de studiul moştenirii antice greco-latine, pe de o parte, şi, pe de altă parte, de impulsul diverselor descoperiri ale inteligenţei umane. Renaşterea înseamnă, în primul rând, eliberarea gândirii de sub tutela bisericii. Dorinţa de noutate, setea de cultură sunt puse în slujba eliberării spiritului uman de constrângerile medievale şi a stimulării conştiinţei sale, deoarece omul este, acum, centrul universului, stăpân pe sine şi pe creaţiile sale. Prin redescoperirea valorilor spirituale ale antichităţii, umaniştii preconizau o emancipare intelectuală şi morală care se realizează şi mai pregnant odată cu apariţia statelor naţionale, cultura laicizându-se atât prin scopul pe care şi-l propune, cât şi prin elementele care o reprezintă.

Renaşterea a deschis o eră nouă în toate domeniile activităţii umane. Efortul de emancipare intelectuală s-a manifestat şi mai puternic în domeniul ştiinţei, schimbându-se însăşi ideea de ştiinţă: „*Ea nu mai înseamnă, ca în Evul Mediu, o sumă de noţiuni, dată o dată pentru totdeauna şi transmisă invariabil din generaţie în generaţie, ci cunoştinţe dobândite prin observaţia directă a fenomenelor naturii*."[1] Experienţa trece pe prim plan, înlocuind autoritatea.

Renaşterea înseamnă „*descoperirea lumii, descoperirea omului*" (Jules Michelet). În acest context, descoperirea tiparului a permis o mai largă răspândire a operelor literare şi ştiinţifice, a revoluţionat întreaga cultură. Formaţia multilaterală a majorităţii erudiţilor renascentişti se reflectă în mod fericit în producţia editorială, implicând-o direct în procesul mişcării spirituale a vremii. Apar lucrări de o inestimabilă valoare, atât în domeniul umanist, cât şi în cel ştiinţific.[2]

---

[1] Andrei Oţetea, ***Renaşterea şi Reforma***, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 247.

[2] Limba în care s-au scris operele Renaşterii franceze este latina, în special în faza de debut; apoi, treptat, franceza se impune atât din considerente generate de caracterul

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Secolul al XVI-lea desemnează o reînnoire completă a ştiinţei; se elaborează lucrări monumentale, atât în domeniul ştiinţelor exacte, cât şi în domeniul ştiinţelor naturii.[3] „*Omul devine, din nou, pentru om, un subiect demn de studiu*."[4] Un nou ideal de viaţă, mai liber şi mai raţional, se afirmă înrudit cu concepţia vieţii antice şi întemeiat pe încrederea în natura omenească şi în puterea raţiunii. Renaşterea a creat condiţiile esenţiale ale culturii moderne.

Resurecţia ştiinţelor a fost consecinţa cea mai profundă a Renaşterii; ea a început în Franţa cu matematica şi astronomia, ca apoi să continue cu ştiinţele naturii.

Observarea directă a naturii şi stabilirea raportului dintre conştiinţă şi natură constituie cealaltă mare revoluţie a Renaşterii. Natura devine obiect de studiu şi încetează de a mai fi prilej de contemplare sau de exaltare magică; natura devine obiect al cunoaşterii, iar „*raportul om-natură, ridicat la rang iniţial, elimină transcendentalul de puternică tentă mistică, transcendental valorificat*

---

francezilor (optimism, ambiţie şi un deosebit spirit de emulaţie; ei doreau să demonstreze superioritatea limbii franceze atât faţă de latină, cât şi faţă de italiană; italienii erau mai avansaţi în cea perioadă din punct de vedere artistic şi economic; în Italia, Renaşterea începuse mult mai devreme, încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, pe când în Franţa ea începea abia spre sfârşitul secolului al XV-lea), cât şi din cerinţa obiectivă a unei accesibilităţi mai largi. Renaşterea a rupt limitele vechiului mod de gândire, dar şi vechile limite geografice. A format statele naţionale, a asigurat triumful limbilor „vulgare", a creat o gândire liberă şi o artă laică. În ceea ce priveşte sucesele limbii franceze în diferitele domenii ale ştiinţei, după victoria ei în domeniul juridic, ea pătrunde, treptat, şi în alte ştiinţe. În domeniul medicinii, consideraţii de ordin practic au făcut ca, relativ devreme, franceza să pătrundă în învăţământ, cel puţin la Montpellier şi Lyon. Au fost publicate în limba franceză lucrări originale (***La Chirurgie***, a lui Guy de Chauliac, 1300?-1368) sau traduceri. Rabelais, doctor la Montpellier, a contribuit primul la crearea unui lexic medical francez. Vezi Elena Damian, ***Gramatica franceză în epoca Renaşterii***, în ***Biblioteca şi Cercetarea***, XVI, Cluj-Napoca, 1992, p. 58; Elena Damian, ***Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene*** (I), în ***Biblioteca şi Cercetarea***, XI, Cluj-Napoca, 1987, p. 234-235.

[3] În perioada Renaşterii, în cadrul ştiinţelor naturii, se includeau: I ştiinţele pământului, II chimia, III studiul corpului omenesc, IV arta vindecării, V zoologia, VI botanica şi agricultura. Diversele descoperiri din domeniul ştiinţelor naturii vin să dea un nou impuls acestora. Prin urmare, apar lucrări de o deosebită valoare în toate aceste ramuri, şi mai ales în domeniul medicinii, adică al studiului corpului omenesc şi al artei vindecării, respectiv ştiinţa naturii omului. Cf. ***Istoria generală a ştiinţei***, vol. II. ***Ştiinţa modernă. De la 1450 la 1800***. Sub conducerea lui René Taton..., Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

[4] Andrei Oţetea, ***op. cit.***, p. 334.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

şi actualizat şi promovat cotidian în Evul Mediu. Pierderea raporturilor directe cu transcendentalul (de fapt, la aceasta se reduce, schematic, filosofia Renaşterii) ajunge şi mai amplă când, alături de natură şi mai preţuit decât el se ridică conceptul omului ca măsură a lucrurilor."[5]

Umanismul Renaşterii, mărginit la început numai la erudiţie şi filologie, devine filosofic, iar în ultima lui fază, filosofia lasă locul ştiinţei.

Se poate defini Renaşterea propriu-zisă, nu cea literară, ci filosofică şi ştiinţifică, drept o restaurare a valorilor lumii antice, dublată de un element cu totul nou, progresul, respectiv descoperirile ştiinţifice.

Renaşterea reprezintă o epocă frământată de închegare a ştiinţelor medicale moderne, prin înfruntarea acestora cu dogmatismul medieval. Omul fizic devine obiect al cunoaşterii ştiinţifice. De-a lungul timpurilor, medicina şi medicul au suferit numeroase transformări: de la vraciul care pretindea că alungă duhurile rele care s-ar fi cuibărit în omul bolnav, s-a trecut la medicul sacerdot, cel care practica în umbra templelor. În Grecia antică s-a dezvoltat o medicină laică ilustrată de medici filosofi, printre care Hipocrate din Cros se bucură şi astăzi de o stimă neştirbită. În Evul Mediu, vindecătorii se recrutau mai ales dintre clericii care monopolizau ştiinţa de carte. Renaşterea a impus medicul erudit, bun cunoscător al scrierilor clasice.[6] Dar, nu simpla descoperire a operelor clasice a produs o schimbare atât de radicală, ci, dimpotrivă, spiritul laic, pozitiv şi raţional, care îl deosebea pe omul modern al Renaşterii de cel medieval, spiritul burgheziei în ascensiune este cel care a dus la redescoperirea antichităţii. O serie de evenimente au favorizat schimbarea medicinii, ridicarea ei pe o treaptă superioară. În primul rând inventarea tiparului a înlesnit multiplicarea şi răspândirea textelor ştiinţifice, apoi tehnica gravurii a făcut anatomia să fie mai accesibilă; descoperirile geografice au îmbogăţit farmacopeea cu plante noi ce aveau excepţionale virtuţi terapeutice. Medicina a avut mult de câştigat de pe urma unor asemenea prefaceri. Încep să fie studiate cu pasiune scrierile marilor savanţi greci şi romani în frunte cu Hipocrate. Contemplarea culturii antice a pus în evidenţă idealul elen al armoniei şi frumuseţii, concretizat într-un adevărat cult al corpului omenesc. Cu alţi ochi au început oamenii să privească acest corp până atunci ascuns şi chinuit, a renăscut astfel dorinţa de viaţă şi bucuria de a trăi. Sculptorii, pictorii şi medicii s-au întrecut în a studia trupul omenesc şi a-i descoperi tainele. Medicina nu se mai vroia sluga plecată a teologiei. Ea lupta pentru libertatea cercetării

---

[5] Mircea Eliade, ***Contribuţii la filosofia Renaşterii***, Colecţia „Capricorn", Supliment '84 al ***Revistei de istorie şi teorie literară***, p. 23.

[6] N. Vătămanu, G. Brătescu, ***O istorie a medicinii***, Bucureşti, Editura Albatros, 1975, p. 6.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

adevărului.[7] Având în vedere tendinţele de dezvoltare ale teoriei şi practicii medicale în secolul al XVI-lea, se conturează câteva direcţii principale: prima o reprezentau anatomia şi fiziologia, apoi chirurgia şi farmacia.[8]

Încă din anul 1475, medicul francez **Germain Collot** încearcă cu succes, pe un condamnat la moarte, prima operaţie chirurgicală pentru extragerea pietrei de la rinichi.

François Rabelais (1494-1553), care studiase medicina la Montpellier, îşi face un titlu de glorie din a-l comenta, în 1531, pe Hipocrate în faţa studenţilor de la Montpellier, după nişte lecţii inedite descoperite de el într-un manuscris grec. Tot Rabelais practicase disecţia în 1537. În programul său de învăţământ el recomanda „*cunoaşterea faptelor naturii*," „*nimic să nu-ţi rămână necunoscut. Apoi, prin disecţii frecvente, caută să dobândeşti cunoaşterea celeilalte lumi care e omul*.[9]"

Odată cu **Andreas Vesalius** (1514-1564), medic flamand, unul dintre cei mai de seamă savanţi ai vremii, maestrul de necontestat al anatomiei Renaşterii, se dezvoltă studiile sistematice de anatomie.[10] Drumul său a fost netezit şi de către un alt desăvârşit anatomist şi, în acelaşi timp, creatorul iconografiei anatomice moderne care a fost **Leonardo da Vinci** (1452-1519).[11]

---

[7] ***Ibidem***, p. 185-186.

[8] ***Istoria medicinei universale***. Sub îngrijirea prof. dr. doc. V. L. Bologa, Bucureşti, Editura Medicală, 1970, p. 242-243.

[9] Andrei Oţetea, ***op. cit.***, p. 190. „*Science sans conscience n'est que ruine de l'âme*" – a spus Rabelais.

[10] Se spulberă, astfel, tradiţia că anatomia antică nu poate fi îmbunătăţită sau depăşită, demonstrând că aceasta era, prin excelenţă, o anatomie animală şi nu a omului. Vesalius publica în 1543 la Basel tratatul ***De humani corporis fabrica*** cu gravuri de Stefano Calcar, elevul lui Tiţian. Prin această operă, Vesal o rupea cu tradiţia galenică. Galen făcuse autopsii pe animale, în special pe maimuţe, în timp ce Vesal autopsiase oameni: „*Mi-am luat sarcina să demonstrez structura omului pe el însuşi.*" El a ridicat anatomia la rangul de adevărată ştiinţă, iar exemplul său a fost urmat şi de alţi medici renascentişti. Cf. ***Istoria medicinii universale***, ***op. cit.***, p. 243-244 şi N. Vătămanu, G. Brătescu, ***op. cit.***, p. 188-190.

[11] Redescoperite abia după două secole, cele peste 750 de planşe reprezentând oase, muşchi, organe, până şi secţiuni prin creier, fătul în uter etc. au produs uimire, atât de adâncă se dovedea a fi ştiinţa anatomică a artistului; deşi cunoştea bine operele predecesorilor săi, precum Galen, Guy de Chauliac şi alţii, el a pornit nu de la spusele altora, ci de la ceea ce vedea cu proprii ochi. Cf. N. Vătămanu, G. Brătescu, ***op. cit.***, p. 186-187. Leonardo da Vinci a disecat vreo 30 de cadavre (cf. ***Istoria generală a ştiinţei***, ***op. cit.***, p. 148).

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Fiziologia, patologia şi terapeutica sunt domeniile în care **Jean Fernel** (1497-1558), prin tratatul său ***Despre Medicină*** (1544), a adus noi şi valoroase contribuţii.

În chirurgie, **Ambroise Paré** (1509?-1590), prin lucrarea sa din 1545, ***La Manière de traîter les plaies...***, marchează renaşterea chirurgiei franceze. Chirurgia franceză a strălucit în secolul al XVI-lea, datorită lui A. Paré; lucrările sale au fost ilustrate, de cele mai multe ori, cu figuri reprezentând instrumente de chirurgie, aparate pentru diverse fracturi.[12] Din lucrările sale se degajă un principiu şi anume, cel al supunerii în faţa experienţei. În 1572, A. Paré preconiza deja folosirea ochilor artificiali. Lucrarea sa capitală este ***Anatomie universelle du corps humain***, din 1561. El a dominat întreaga chirurgie europeană din secolul al XVI-lea; şi-a scris operele în limba franceză, deoarece nu cunoştea latina.

Charles Estienne (1504-1564), unul dintre cei mai renumiţi tipografi umanişti, a fost şi un medic şi un botanist renumit. În 1542, a obţinut diploma de doctor în medicină; a practicat medicina şi se pare că a fost profesor la Facultatea de Medicină din Paris; printre altele, este şi autorul unui tratat de anatomie ilustrat (1545).[13]

Henri II Estienne (1531-1598), celebrul tipograf al dinastiei Stephanienilor, este autorul unui ***Dictionarium Medicum***, 1564, sumar al sinonimiei greco-latine.[14]

Michel Servet (1509-1553), teolog şi medic spaniol, a conceput ideea circulaţiei sanguine în plămâni.

Nu trebuie uitat nici germanul născut în Elveţia **Paracelsus** (**Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim**, 1493-1541), acela care a personificat năzuinţele fundamentale ale medicinii renaşterii, luptător şi savant,

---

[12] Robert Brun, ***Le livre français illustré de la Renaissance***, Paris, Edition A. Et J. Picard, 1969, p. 266-267.

[13] Lucrarea ***De dissectione partium corporis humani libri tres*** este scrisă în colaborare cu chirurgul Etienne de la Rivière, în limba latină şi apoi tradusă în franceză în 1546 de Charles însuşi cu titlul ***La disection des parties du corps humain***. Autorul îl combătea pe Galen. Iconografia lui Ch. Estienne este bogată. Cf. ***Istoria generală a ştiinţei, op. cit.***, p. 151-152; Elena Damian, Charles Estienne – autor şi editor, în ***Biblioteca şi Cercetarea***, XVII, Cluj-Napoca, 1993, p. 16-18.

[14] ***Istoria generală a ştiinţei, op. cit.***, p. 160.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

medic renumit, cu numeroase contribuţii în practica terapeutică, deschizător de drumuri în domeniul concepţiilor medicale.[15]

Dintre medicii francezi renascentişti prezenţi în colecţiile Bibliotecii academice clujene (trataţi în ordinea cronologică a anului naşterii lor) îl amintim, în primul rând, pe **Jacques Dubois**, zis **Sylvius**[16] (1478-1555), matematician şi, mai ales, medic renumit. A ţinut la Paris cursuri de anatomie, fiziologie şi patologie care s-au bucurat de un deosebit succes printre studenţi; în aceeaşi perioadă, Jean Fernel se bucura de acelaşi succes predând chirurgia. Opera lui Sylvius este remarcabilă atât prin diversitatea ei, cât şi prin valoarea ştiinţifică. El a scris poeme despre subiecte istorice, o ***Gramatica latino-gallica*** (Paris, 1532), valoroasă mai mult pentru partea consacrată foneticii,[17] însă lucrările de medicină predomină; a lăsat numeroase comentarii asupra lui Hipocrate şi Galen şi câteva descoperiri în anatomie.[18] Numele său se leagă strâns de istoria anatomiei. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, probleme în aparenţă pur filologice constituie un subiect principal al discuţiilor anatomice, dar vehemenţa cu care erau puse dovedeşte că, de fapt, nu era vorba de simple probleme de vocabular, ci conflictul era între observaţiile anatomice clasice şi cele medievale; treptat, se purifică terminologia anatomică. Această anatomie de orientare filologică îşi are adeptul în Sylvius, care a creat la Paris un centru prestigios de aceeaşi orientare.

În Franţa, trezirea interesului pentru studiile anatomice are loc la început la Montpellier, apoi, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, Parisul devine centrul indiscutabil al acestor studii datorită activităţii didactice a lui Sylvius, care era

---

[15] ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 253-256; N. Vătămanu, G. Brătescu, ***op. cit.***, p. 190-193; Constantin Rabega, ***Paracelsus***, în ***Figuri ilustre din perioada Renaşterii***, Bucureşti, Editura Albatros, 1972, p. 250-266.

[16] Pentru autorii prezenţi în colecţiile Bibliotecii academice clujene, am luat în considerare numai ediţiile din perioada Renaşterii (pentru Renaşterea franceză, 1480-1624). Pentru periodizarea Renaşterii franceze, vezi: ***Littérature française, La Renaissance***, vol. I, 1480-1548, vol. II, 1548-1570, vol. III, 1570-1624. Vol. I: Yves Giraud, Marc René Yung, Paris, B. Arthaud, 1972; vol. II: Enea Balmas, Paris, B. Arthaud, 1974; vol. III: Jacques Morel, Paris, B. Arthaud, 1973.

[17] N. Condeiescu, ***Traîté d'histoire de la langue française***, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 211.

[18] Elena Damian, ***Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene*** (II) în ***Biblioteca şi cercetarea***, XII, Cluj-Napoca, 1988, p. 175-176; lucrările sale de medicină au fost reunite după moartea sa de René Moreau: Jac. Sylvii, ***Opera Medica***, Genève, 1630, in-folio. Cf. ***La Grande encyclopédie***. Sous la direction de Berthelot. Vol. I-XXXI. Paris, H. Lamirault et Cie., éditeurs, 1885-1902; vol. XIV, p. 1156.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

expert în filologie clasică şi adept al galenismului.[19] Cu toate că orientarea cursului lui Sylvius era ferm galenică, el are meritul de a fi contribuit într-o măsură hotărâtoare la crearea unei nomenclaturi anatomice clare şi precise. Tot el este autorul unor descoperiri importante în anatomie.[20]

Sylvius are meritul de a fi îndrumat activitatea chirurgului A. Paré, stăruind alături de J. Fernel, ca acesta să-şi publice rezultatele muncii în valoroasa lucrare din 1545.

În domeniul bolilor psihice a avut câteva idei, iar ideile sale terapeutice experimentate de el în isterie, de exemplu, sunt, în parte, aplicabile şi astăzi.

Dintre lucrările lui de medicină, biblioteca noastră păstrează în colecţiile sale trei titluri:

Morborum internorum prope omnium curatio..., Venetiis, ex officina Erasmiana, 1549, 159 p., in -8, legată în pergament, cu iniţialele MB pe copertă, cu multe adnotări manuscrise în limba latină şi polonă; pe pagina de titlu apar anii 1607 şi 1615 şi mai mulţi posesori. [cota U 62607]

Methodus medicamenta componendi, ex..., Lugduni, apud Gulielmi Rovil, Excudebat Philibertus Rolletius et Bartholomaeus Fraenus, 1549, 680 p., in -16, legată în piele, cu ornamente, cu anul legăturii (1550) pe copertă, cu închizători metalice, cu însemnări manuscrise şi sublinieri cu roşu şi negru. [cota U 63684]

De febribus commentarius ex libris aliquot Hippocratis et Galeni..., [F. l.], [sec. XVI], 71 p., in -8, legată în piele, cu frumoase ornamente şi blazoane; pe coperta întâi apar iniţialele *H. S. N.* şi însemnări manuscrise pe verso-ul ei; are câteva colţuri de pagini arse şi o parte din foaia de titlu este ruptă. [cota U 64266]

---

[19] Sylvius a fost unul dintre maeştrii marelui Vesal şi al lui Servet. După publicarea lucrării lui Vesal, în care era ridiculizată maniera acestuia de a preda anatomia, cei doi, discipolul şi profesorul, devin duşmani înverşunaţi. Este, însă, adevărat că, prin opoziţia sa faţă de reforma lui Vesal, Sylvius a jucat un rol negativ în dezvoltarea anatomiei. Cf. ***Istoria generală a ştiinţei, op. cit.***, p. 150; N. Vătămanu, G. Brătescu, *op. cit*., p. 187-188.

[20] Sylvius a perfecţionat tehnica injecţiei anatomice. În orice caz, este primul care o menţionează într-o lucrare tipărită. Canalul care leagă al treilea ventricul cerebral de al patrulea poartă numele de „*apeductul lui Sylvius.*" El a descoperit valculele venelor, a descris muşchiul pătrat (cvadriceps) al coapsei, a aplicat primul metoda injecţiilor colorate în studiul angiologiei. Cf. ***Dictionnaire des Lettres Françaises***, Publié sous la direction de Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. ***Le seizième siècle***, Paris, Arthème Fayard, 1951, p. 257; ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 244, 247-249, 259, 497-498.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Jean Fernel, **Fernelius** (1497-1558), „*Galenul modern*," medic, mare practician, filosof, matematician şi astronom, a avut rezultate remarcabile în toate domeniile de care s-a ocupat. Începând din anul 1534 (doctor din 1530), s-a consacrat în exclusivitate medicinii, predând-o, practicând-o şi publicând importante lucrări ştiinţifice. „*Fernel caracterizează această fază a Renaşterii în care erudiţia este pe primul plan când este vorba de a şti ce au făcut anticii, înainte de a deschide căi noi. Este un restaurator*."[21] Ceea ce l-a preocupat pe Fernel a fost ideea stabilirii unei legături între raţiune şi experienţă; aceasta este ideea expusă în ***De naturalia parte medicinae*** (1542), reluată şi îmbogăţită în lucrarea ***Medicina*** din 1544.

Jean Fernel a fost unul dintre cei mai celebri profesori ai timpului său. El i-a comentat pe Hipocrate şi Galen, dar şi pe învăţaţii arabi şi a încercat să-i împace. Dar, dacă nu a îndrăznit să se apropie prea tare de Hipocrate, „părintele medicinii," a expus, cel puţin, galenismul şi ideile arabilor cu claritate, combătându-le erorile şi exagerările.

A preconizat observaţia directă ca singurul mijloc de a descoperi principiile directoare ale ştiinţei; în patologia generală se lasă dominat de galenism; în terapeutică se lasă condus de preceptul „*contraria contrariis curantur*."[22]

„*Lucrările lui Fernel în domeniul fiziologiei umane, animale şi vegetale sunt o mărturie a acestei influenţe persistente a raţionalismului aristotelic de-a lungul întregului secol al XVI-lea*."[23] Fernel a vrut să realizeze singur sinteza medicinii din epoca sa. Omul de ştiinţă din secolul al XVI-lea nu are în faţa lui şi nu vrea să aibă decât natura. Pentru a face să progreseze ştiinţa, el nu porneşte de la ceea ce este universal admis, ci este sarcina lui exclusivă să construiască direct, pornind de la totalitatea faptelor, întregul edificiu al cunoaşterii.

În 1542, Jean Fernel a spus: „*Anatomia este tot atât de necesară medicinii ca şi geografia istoriei*."[24] Tot în 1542, publicând tratatul ***De naturalia parte medicinae***, primul studiu monografic modern asupra fiziologiei, Fernel a fost creatorul termenului, iar în ediţia a doua a lucrării sale, l-a folosit chiar în titlu: ***Universae medicinae liber primus. Physiologiae libri septem***, Paris, 1554. Considerată ca o introducere în medicină, ***Physiologia*** îşi propune să studieze omul în raport cu „*res naturales*" (făcându-se distincţia dintre acestea şi „*res*

[21] ***La Grande encyclopédie, op.cit***., vol. XVII, p. 301.

[22] ***Ibidem***, vol. XXIII, p. 537. Principiul hipocratic este „*similia similibus curantur*."

[23] ***Istoria generală a ştiinţei, op. cit.***, p. 15.

[24] ***Ibidem***, p. 156.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

praeter naturam" şi „*supra naturam*"). Fernel arată că scopul fiziologiei este „*cunoaşterea naturii omului sănătos, a tuturor forţelor şi a tuturor funcţiilor sale.*"[25] Termenul a fost creat, dar noua ştiinţă nu a fost constituită pe deplin, Fernel fiind, însă, cel care deschide drumul spre acest nou domeniu.

Pentru Fernel, sufletul este principiul şi cauza tuturor funcţiunilor fiinţei vii.

Anatomia se prezintă, în teorie, ca bază a unei explicaţii raţionale a marilor funcţii fiziologice. I se recunoaşte pe deplin lui Fernel spiritul de observaţie deosebit şi o puternică logică medicală; observaţia personală şi experienţa câştigată în timp îndelungat la patul bolnavului constituie pentru el fundamentul formaţiei medicale. El a intuit sarcinile ce le are de îndeplinit medicina ca ştiinţă în acea epocă, atât pe planul teoretic, cât şi al activităţii practice. Cea mai de seamă sarcină pe care trebuie să o rezolve ştiinţa despre arta îngrijirii bolnavului era sistematizarea noţiunilor, instaurarea unei anumite ordini în doctrinele medicale, stabilirea elementelor de bază, fundamentul din care trebuie să rodească teoria şi practica medicală, stabilirea a însăşi părţilor componente ale ştiinţei medicale. Înnoirea pe care o aduce el în domeniul medicinii este o temeinică coordonare şi sistematizare a materialului faptic. Adună ceea ce grecii, romanii şi arabii îi puteau oferi ca lucrări excelente pentru a alcătui un corp de doctrină apropiat nevoilor secolului său (pentru el, utilul a fost pe primul loc) şi care a fost expresia cea mai completă a ştiinţei de atunci.

Tratatul său, ***Medicina*** (1544), împărţit în trei părţi – ***Fiziologie*** (mai bine spus anatomie şi fiziologie), ***Patologie*** şi ***Terapeutică*** – este opera capitală a lui Fernel. Lui i se datorează introducerea celor două cuvinte în terminologia medicală: fiziologie şi patologie.[26] Prin lucrările sale, Fernel şi-a adus contribuţia la temeliile medicinii moderne.

---

[25] ***Ibidem***, p. 156-157.

[26] Privind cunoaşterea corpului uman ca punct de plecare al medicinii, Fernel consacră prima parte a tratatului său anatomiei şi fiziologiei. El îşi sfătuia elevii să nu ignore anatomia, „*teatrul evenimentelor*", dar studiul „*evenimentelor înseşi*" – fiziologia şi patologia – trebuie să aibă o pondere deosebită. De fapt, lui Fernel i se datorează introducerea acestor două cuvinte în terminologia medicală: primul – fiziologia – în accepţia sa curentă de ştiinţă a proceselor vitale şi al doilea – patologia – în sensul general de studiu al bolilor, simptomelor, locului şi cauzelor acestora. În anatomie, Fernel nu a adus descoperiri propriu-zise, dar, a rectificat, totuşi, mai multe erori ale lui Galen şi Aristotel. În cadrul sistematizării făcute de el, a stabilit locul anatomiei în marea orchestră a ştiinţei medicale ca bază fermă şi indispensabilă a întregii gândiri medicale. Patologia este tratată destul de bogat în opera lui Fernel. Se opreşte foarte pe larg asupra analizei pulsului şi urinei, acestea oferind concluzii de bază pentru diagnostic şi tratament. Ultima parte a Patologiei este consacrată unei scurte descrieri a bolilor admise pe atunci şi le

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Dintre lucrările sale mai importante, în fondurile Bibliotecii academice clujene, se păstrează un număr de 8 lucrări în 11 exemplare:

Medicina Ad Henricum II..., Venetiis, apud Balthassarum Constantinum ad signum divi Georgii, 1555, 239 + 219 p., in -8, legată în piele, cu ornamente, cu medalioane, cu închizători metalice; pe coperta I, iniţialele *M.I.A.P.*; cu sublinieri şi însemnări manuscrise. Începând din 1544, această lucrare a avut peste 30 de ediţii, Fernel a fost primul medic al regelui Henric al II-lea. A adunat aici tot ce i s-a părut mai valoros în lucrările autorilor greci, latini şi arabi, în materie de fiziologie, patologie şi terapeutică. [cota U 61699]

Universa medicina..., [Geneva], apud Jacobum Stoer, 1580, 8 f. + 657 p. + 53 p. index, in-folio, legată în piele, cu medalioane, ornamente şi închizători metalice. [cota R 80726]

Universa medicina..., Editio quarta. Francofurti, apud Andream Wechelum, 1581, 670 p., in -8, legată în pergament, cu ornamente, blazoane pe ambele coperţi; pe coperta I, iniţialele *F. A.* şi anul legăturii (1589); cu însemnări manuscrise. [cota R 115009]

Universa medicina..., Editio 5. Francofurti, apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium et Ioan. Aubrium, 1593, 670 p., in -8, legată în pergament, cu ornamente, cu medalioane pe coperţi, cu iniţialele *E. M.* şi anul legăturii (1602) pe coperta I. [cota U 61839]

Universa medicina..., Editio octava, Aureliae Allobrogum, excudebat Petrus de la Rovière, 1604, 647 p., in -8, legată în pergament. [cota R 114838]

Therapeutices universaliis... libri septem, Aureliae Allobrogum, 1604, 552 p., in -8, legată în pergament. [cota R 114840]

Consilium pro epileptico scriptum, Francofurti, Excudebat Andreas Wechelum, 1580, 20 p., in -8, legată cu manuscris (litere roşii şi negre) pe piele, manuscris din secolul al XV-lea, probabil, cu însemnări manuscrise în carte; pe pagina de titlu, iniţialele *M. G. S.* şi o însemnare manuscrisă în limba latină din care rezultă că această lucrare a aparţinut, în anul 1686, luna septembrie, lui Andreas Bertram, farmacist transilvănean din Sighişoara. [cota R 95090]

împarte în două mari clase (acelea care nu ocupă nici un sediu determinat, respectiv febrele şi bolile speciale sau locale, care sunt interne sau externe, situate deasupra sau dedesubtul diafragmului şi în care el înglobează bolile întregii substanţe, printre care şi bolile contagioase). Fernel a fost un mare patologist al epocii sale, prin claritatea, precizia şi simplitatea clasificării. A fost şi un clinician de mare intuiţie. ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 251-253, 376 şi 444; Benone Duţescu, ***Jean Fernel***, în: ***Figuri ilustre din perioada Renaşterii, op. cit.***, p. 292-296.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Consiliorum Medicinalium liber..., Aurelianae, apud Petrum de la Rovière, 1604, 174 p., in -8, legată în pergament. [cota R 114841]

De luis Venereae, sive morbi..., Patavii, apud Paulum Meietum, 1580, 112 p., in -12, legată în piele, cu medalion, cu ornamente aurii, cu ex-libris M Michäelis Grifcorij A. 1604. [cota U 64496]

Pharmacia... Nunc primum edita. Hanoviae, typis Wechelianis, apud Claud Marnium et haeredes Io. Aubrii, 1605, 348 p., in -12, legată în pergament. [cota U 64455]

De abditis rerum causis libri duo, Aureliae Allobrogum, 1604, Petrus de la Rovière, 264 p., in -8, legată în pergament [cota R 114839]. În această lucrare, Jean Fernel vrea să salute triumful noii ere; el enumeră marile cuceriri ale ştiinţei restaurate, explorarea lumii, inventarea tiparului care permite contemporanilor să urmărească evoluţia ideilor etc[27].

Guillauma Rondelet, Rondeletus (1507-1566) a studiat medicina la Montpellier şi Paris, a predat la Montpellier şi, tot aici, a ridicat un amfiteatru de anatomie în 1556.[28] Doctoratul şi-l susţinuse la Montpellier, în 1537. A fost un naturalist emerit, unul dintre primii observatori ai faunei acvatice, căreia i-a consacrat o lucrare rămasă clasică, în care schiţează o clasificare naturală, ceea ce i-a adus titlul de părinte al ihtiologiei franceze (***De Piscibus***, Lyon, 1555, foarte bine ilustrată). A fost, de asemenea, un mare botanist; a cules plante pentru ierbar; a fost profesorul lui Charles de l' Ecluse (Clusius); a fost prieten cu Rabelais care l-a evocat în opera sa sub numele de Rondibilis. Dar, Rondelet se socotea, mai ales, medic. Observaţiile sale dobândite din practica medicală le-a cuprins în mici tratate, destul de multe şi destul de apreciate. Ajuns în culmea carierei sale, el continua să practice medicina, ţinea cursuri de câte 3 ore pe zi, iar noaptea citea. Devotamentul în activitatea sa medicală îl determină să nu refuze să meargă să o îngrijească pe soţia unui prieten, bolnavă de dizenterie. La căpătâiul bolnavei s-a contaminat şi el iar, după zece zile, a murit.[29]

Rondelet este autorul unor lucrări care l-au plasat printre cei pe care istoria anatomiei nu îi poate uita. Dintre lucrările sale de medicină, în colecţiile bibliotecii noastre se află patru lucrări în cinci exemplare:

---

[27] Vezi şi: Elena Damian, ***Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene*** (II), ***op. cit***., p. 176-177.

[28] Primele amfiteatre de anatomie au fost cele de la Padova (1549) şi Montpellier (1551). Cf. N. Vătămanu, G. Brătescu, ***op. cit.***, p. 205.

[29] Elena Damian, ***Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene*** (II), ***op. cit.***, p. 177; Grigore Davidescu, ***Guillaume Rondelet***, în ***Figuri ilustre din perioada Renaşterii, op. cit.***, p. 330-339.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Methodus curandorum omnium morborum corporis humani in III libros distincta. Eiusdem. II. De dignoscendis morbis. III. De febribus. IV. De morbo Italico. V. De internis et externis. VI. De pharmacopolarum officina. VII. De fucis. Omnia nunc in lucem castigatius edits. Lugduni, apud Guliel. Rovillium, 1575. Sub scuto veneto, 1277 p., in – 8, legată în pergament, cu sublinieri şi însemnări manuscrise. [cota U 64254]

Idem, Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Ioan Aubrium, 1592, 1277 p., in -8, legată în piele, cu ornamente, coperta restaurată în parte, poartă iniţialele *P. C. L.* şi anul 1606. [cota R 115220] În general, reeditările s-au făcut după ediţia din 1573.

Tractatus de succedaneis..., 19 p. in: Schvenckfelt, Caspar, Thesaurus pharmaceuticus..., Basileae, Ex Officina Frobeniana, 1587, 647 p., in -8, fără legătură. [cota U 64703]

Theriaca tractatus, 37 p. in: Cordus, Valerius, Dispensatorium sive pharmacorum conficiendorum ratio: ... Ex Officina Plantiniana Raphalengii, 1608, 478 p., in -16, legată în pergament, cu însemnări manuscrise şi sublinieri. [cota R 96748]

Opera omnia medica..., Genevae, apud Petrum et Jacobum Chouër, 1628, 1349 p., in -8, legată în pergament, cu legători din piele. Faţă de: ***Methodus curandorum omnium morborum corporis humani in III libros distincta...***, lucrarea mai cuprinde: Tractatus nunc primum excusi: I. ***Introductio ad. Praxim***; II. ***De Urinis***; III. ***Consilia Medica***. [cota U 64174]

Charles de L' Ecluse, **Clusius** (1526-1609), a fost unul dintre primii şi cei mai remarcabili autori de botanică descriptivă, făcând din descrierile plantelor o adevărată artă; unele plante sunt descrise de el pentru prima oară.

Om multilateral, ca şi ceilalţi reprezentanţi ai Renaşterii, Clusius a studiat dreptul, dar a fost şi doctor în medicină la Montpellier. În 1551 a fost secretarul lui Rondelet, care i-a fost profesor şi protector, găzduindu-l în casa sa.[30]

Lucrările sale au fost reunite, în 1601, sub titlul ***Rariorum plantarum historia***, Antverpiae, Ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1601, 349 p., in-folio; păstrăm în colecţiile bibliotecii noastre această lucrare preţioasă în ediţia I, legată în piele, cu ornamente. În carte găsim multe desene de plante. În această operă, autorul descrie şi reproduce 1585 de plante clasificate într-o

[30] ***Dictionnaire des Lettres Françaises***, Publié sous la direction de Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. ***Le seizième siècle, op.cit.***, p. 449-450; aici, ortografia numelui său este Charles de L'Escluse, dit Clusius.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

manieră originală, descrieri ştiinţifice care dovedesc un spirit de observaţie pătrunzător şi original. [cota R 81993] Este cea mai importantă contribuţie a sa.[31]

Unele din lucrările sale sunt adnotări şi numeroase traduceri în limba latină din diverşi autori; ne-au reţinut atenţia în special traducerile sale referitoare la diverse plante cu rol terapeutic în medicină. Astfel, a tradus studiile lui Nicolas Monardes, Christophorus à Costa şi Garcia Da Orta, din care păstrăm 10 exemplare.[32]

Laurent Joubert (1529-1583), medic al regelui Navarrei, bun psiholog, autorul câtorva lucrări de medicină, majoritatea scrise în limba franceză. A studiat medicina la Montpellier (începând din 1550 şi a absolvit-o în 1558) şi a practicat-o la Lyon, Paris, Padova, apoi s-a reîntors la Montpellier unde a locuit la Rondelet.

De o mare încredere s-a bucurat ***Farmacopeea*** lui Joubert din 1579 (Lyon). Într-o operă sui-generis despre râs (***Du ris***), apărută la Montpellier, face interesante consideraţii psihopatologice.

Laurent Joubert numea medicina *„filosofia naturală a corpului."*[33]

Din vasta sa operă, noi deţinem un exemplar din lucrarea ***Medicinae practicae priores libri III***, [Lugduni?], Ex officina Ioannis Gregorii, 1572, 264 p., in -8, legată în piele, cu ornamente, blazoane, cu iniţialele *H. S. N.* pe coperta I, are câteva colţuri de pagini arse, cu sublinieri. [cota U 64264]

În concluzie, Renaşterea a fost o epocă frământată de închegare a ştiinţelor medicale moderne, conturându-se câteva direcţii principale: anatomia şi fiziologia, apoi chirurgia şi farmacia.[34] Medicina Renaşterii s-a eliberat, în mare măsură, de constrângerile scolasticii, cultivând din ce în ce mai consecvent observaţia directă şi chiar experimentul. Medicii vestiţi ai vremii s-au angajat pe acest nou drum, deschizând, astfel, calea spre noi şi importante realizări, care se vor perfecţiona în

[31] ***Istoria generală a ştiinţei, op. cit.***, p. 184; ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 624.

[32] Elena Damian, ***Cartea franceză de botanică din epoca Renaşterii în colecţiile Bibliotecii academice clujene***, în ***Biblioteca şi cercetarea***, XV, Cluj-Napoca, 1991, p. 62-71, 73 şi 76; ***Dictionnaire des Lettres Françaises***, Publié sous la direction de Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. ***Le seizième siècle, op.cit.***, p. 449-450.

[33] ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 498; ***Dictionnaire des Lettres Françaises***, Publié sous la direction de Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. ***Le seizième siècle, op.cit.,*** p. 401.

[34] ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 242.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

secolul următor.[35] Un merit însemnat a revenit terapeuticii din vremea Renaşterii: acela de a fi valorificat mai intens flora indigenă.[36]

Renaşterea medicinii franceze este bine ilustrată în colecţiile Bibliotecii academice clujene prin lucrări de o deosebită valoare ştiinţifică, bine păstrate, legate artistic, exemplare care au fost studiate de intelectualii transilvăneni, mărturie fiind şi numeroasele însemnări manuscrise. Aceste lucrări aduc prestigiu bibliotecii noastre, iar relevarea existenţei şi valorii lor ni s-a părut necesară.[37]

ANEXA 1. Învăţământul medical în evul mediu şi în Renaştere

În Evul Mediu întâlnim o serie de şcoli de medicină, adăpostite în cadrul unor academii. Astfel, vechile academii greceşti au continuat să funcţioneze în Imperiul Bizantin, atât la Constantinopol, cât şi în regiunile răsăritene ale imperiului. Pe de altă parte, în centrele ştiinţifice din califatele arabe, se preda medicina laică în spitale, sub îndrumarea unor renumiţi maeştri.

Noţiuni elementare de medicină teoretică puteau fi dobândite şi în cadrul primelor şcoli organizate pe lângă mănăstirile occidentale, cum au fost şcoala de la Monte Cassino din Italia, sau şcolile „capitulare" din Chartres şi Tours din Franţa, unde mulţi clerici se ocupau cu medicina, studiind şi comentând manuscrise vechi.

Toate aceste şcoli, ca şi cele din Bizanţ, au fost, mai cu seamă, şcoli filosofice, aşa-zise „academii", unde, pe lângă filosofie, astrologie, fizică, ştiinţele naturale, se preda şi medicina. Ele nu au fost şcoli pur medicale, dat fiind că medicina nu era considerată o ştiinţă de sine stătătoare, ci o ramură secundară a filosofiei. Mai târziu, se vor înfiinţa adevărate şcoli de medicină, ştiinţa vindecării va deveni independentă, deşi va păstra legături cu un şir de discipline înrudite şi ajutătoare.

O primă şcoală medicală recunoscută a fost cea din Salerno, în sudul Italiei. Ea a fost considerată, la un moment dat, centrul european al studiilor medicale; spre sfârşitul secolului al XIV-lea, începe să decadă.

Odată cu dezvoltarea feudalismului în Europa Occidentală, se înfiinţează, în principalele oraşe, o serie de şcoli superioare, universităţile, în care domină scolastica. Centrul învăţământului medicinii se mută de la Salerno la Bologna, la Montpellier şi la Paris. Primele universităţi apar ca asociaţii, corporaţii sau bresle de profesori şi studenţi. La Bologna, corporaţia profesorilor era separată de aceea a studenţilor şi avea mai mult

---

[35] N. Vătămanu, G. Brătescu, ***op. cit.,*** p. 207.

[36] ***Istoria medicinei universale, op. cit.,*** p. 444.

[37] Pentru redactarea lucrării, au mai fost consultate: ***Grand Larousse encyclopédique en dix volumes***, Paris, Librairie Larousse, 1964, vol. IX; ***Manuel d'histoire littéraire de la France. Tome I. Des origins à 1600***. Sous la direction de Jean-Charles Payen et Henri Weber. Avec la collaboration de..., Paris, Editions sociales, 1965; ***Dictionnaire des biographies***, Publié sous la direction de Pierre Grimmal, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 2 vol.; ***Dicţionar cronologic al ştiinţei şi tehnicii universale***, coordonator Academician Ştefan Bălan, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

caracterul unei asociaţii de meşteşugari. Asemenea comunităţi îşi luau denumirea de **universitas** şi, ca toate asociaţiile şi corporaţiile medievale, erau autonome. În secolul al XIII-lea începe practicarea sistematică a disecţiilor pe cadavre umane şi anatomia devine obiect principal de învăţământ, mai ales la Bologna şi Padova. Bologna avea universitate în anul 1123; în secolul al XIII-lea, ea grupa un număr de 47 de profesori. În secolele al XIV-lea – al XVI-lea, disecţiile se practicau în mod curent; ele aveau loc în vestitele „teatre anatomice," unde elevii şcolilor de medicină învăţau anatomia umană pe cadavre.

Universitatea din Padova a fost înfiinţată în anul 1222, prin trecerea aici a studenţilor şi a profesorilor de la Bologna, unde împrejurările politice nu mai îngăduiau o liberă predare a învăţământului; ea a ajuns la cea mai mare splendoare în secolele al XV-lea şi al XVI-lea.

În secolul al XV-lea, medicina se preda la două catedre de teorie, două de practică, două de chirurgie, cuprinzând şi anatomia; mai funcţionau catedre de logică, de retorică şi de astrologie, ultima înglobând matematica şi astronomia. Doctorii căpătau diplomă de „iatrofilosofi." Cursurile se predau la catedră citindu-se, iar studenţii luau note. Profesorii erau numiţi, de aceea, **doctori chartacei**. Un „antagonist" combătea tezele „doctorilor" şi studenţii învăţau din aceste discuţii contradictorii, deseori pasionante. Doar marile personalităţi erau scutite de prezenţa antagoniştilor. Şi anatomia se preda la început de la catedră, în timp ce un bărbier „demonstra," cum se pricepea, organele. Profesorii nu au întârziat, însă, să coboare la masa de disecţii, pentru a face singuri demonstraţii. În 1595, s-a dat în funcţiune noul amfiteatru de anatomie, celebru în întreaga lume. În 1533, fusese înfiinţată Grădina botanică, unde se cultivau plantele medicinale.

Învăţământul clinic a apărut, şi el, concomitent.

Italia, vechiul leagăn al primei şcoli medicale, s-a impus lumii intelectuale şi ştiinţei medicale – în afară de Bologna şi Padova – printr-o salbă de nemuritoare universităţi: Parma (secolul al XI-lea), Napoli (1224), Roma (1303), Modena (1328), Pisa (1343), Florenţa (1349) şi altele.

În timpul Renaşterii, profesorii nu rămâneau prea mult la o universitate, ci, adesea, doar un singur semestru. Acelaşi maestru preda la două-trei facultăţi din oraşe sau chiar ţări diferite, în acelaşi an universitar. Prin urmare, docenţii, lectorii şi profesorii duceau o viaţă rătăcitoare.

Edictul cardinalului Conrad de Fürstenberg, din 17 aprilie 1220, marchează întemeierea oficială a celei mai vechi universităţi de medicină din **Franţa**, la Montpellier. Se pare că aici, şcoala exista chiar din secolul al XI-lea, deoarece, în secolul al XII-lea, medici salernieni predau aici şi formau discipoli. Şcoli în care se preda medicina, înglobată în „fizică," existau în mai multe centre cum au fost cele de la Fleury-sur-Loire, Tours, Reims, Chartres, unde predau clerici pentru clerici. Sunt, de asemenea, cunoscute şcolile rabinice din secolele al IX-lea şi al XI-lea, în sudul Franţei (Narbonne, Béziers, Lunel, Beaucaire, Arles, Nimes). Odată cu înfiinţarea universităţilor care grupau, ca şi în Italia, facultăţi de teologie, drept civil şi canonic, arte libere şi medicină, începând, mai ales, din secolul al XV-lea, medicina se laicizează.

În 1598, în Franţa, ia fiinţă la Montauban o Academie de medicină protestantă, cu doi profesori, dar, după o activitate modestă, timp de şase decenii, ea a dispărut.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Deoarece în facultăţile din cadrul universităţilor, predarea avea mai mult un caracter teoretic, conservator şi insuficient din punctul de vedere al necesităţilor practice, începând din secolul al XV-lea iau naştere confrerii şi colegii în mai multe oraşe fără facultăţi, dar şi în centrele universitare care doresc să organizeze un învăţământ eminamente practic în domeniul chirurgiei, anatomiei, fiziologiei, epidemiologiei şi chiar al chimiei. Aceste confrerii sau colegii sunt transformate, apoi, în academii şi societăţi savante. Tot acum iau fiinţă instituţii extrauniversitare, precum Colegiul Regal şi Grădina Regală, care promovau un învăţământ practic. Se ţin şi cursuri libere de anatomie, chirurgie, obstetrică, chimie etc. predate atât teoretic, cât şi practic. De asemenea, spitalele devin baze de învăţământ practic, în cadrul cărora erau admişi să facă stagii atât studenţi în medicină francezi, cât şi cei străini. Din cele 24 de facultăţi de medicină de care dispunea Franţa, 4 mai ales s-au bucurat de o reputaţie deosebită datorită vechimii şi activităţii lor bogate: Montpellier, Paris, Toulouse şi Strasbourg.

La început, facultăţile de medicină reprezentau o grupare liberă de profesori şi studenţi uniţi prin aceleaşi preocupări profesionale. Universitatea din Montpellier fusese pusă sub tutela bisericii şi nimeni nu putea învăţa aici fără aprobarea episcopului local. În anul 1242 apare „decanul" ca fiind cel mai vechi dintre profesori, numit, însă, de către episcop. Din 1309, el este, totuşi, ales de colegii săi. Până la legea din 1792 se va păstra statutul iniţial din 1220, inclusiv titulatura „Universitatea de medicină din Montpellier," stabilită de papa Nicolae al IV-lea, în 1289. În 1490, Carol al VIII-lea creează aici „Colegiul de Medicină." În 1498 sunt numiţi patru „profesori regali," salariaţi de suveran şi asistaţi de doctorii agregaţi. De la Henric al IV-lea, universitatea primeşte, în 1593, o catedră de anatomie şi una de botanică, iar, 4 ani mai târziu, una de chirurgie şi alta de farmacie. Tot aici se înfiinţează prima grădină botanică din Franţa, în 1593. În 1676, se creează o catedră de chimie, iar, în 1715, o clinică – prima din lume – destinată săracilor. În 1530, printre elevii şcolii de la Montpellier, se număra şi François Rabelais, iar, în 1531, el era profesor aici. Un regulament din 1340 recunoaşte necesitatea disecţiilor pe cadavre umane, disecţii care devin obligatorii şi trebuiau practicate de două ori pe an. În secolul al XVI-lea, studenţii furau noaptea cadavre din cimitirul anexat bisericii Saint Denis pentru a face disecţii.

Unele note rămase de la studenţii din secolul al XIV-lea ne arată că învăţământul anatomic şi chirurgical era ilustrat cu planşe, altele ne informează despre lecţiile clinice, de esenţă, totuşi scolastică, ale lui Arnaud de Villeneuve sau Bernard de Gordon. Guy de Chauliac reuşeşte, în secolul al XIV-lea, să facă din arta chirurgicală o ştiinţă din domeniul medicinii. De altfel, medicii de la Montpellier ştiau să privească dincolo de cărţile greceşti sau arabe pe care le comentau în lecţiile lor şi să facă apel la observaţie şi experienţă: **experientia rerum magistra** – proclamă ei.

Profesorii iniţiau elevii în practica medicală, asociindu-i la consultaţiile lor particulare, dar, pentru obţinerea licenţei, ei trebuiau să treacă mai multe probe cu caracter mai mult retoric, printre care şi o teză tratând despre un aforism hipocratic, desemnat prin tragere la sorţi cu 24 de ore înaintea examenului. În 1551, universitatea din Montpellier dispunea de un amfiteatru de anatomie, iar la finele secolului al XVI-lea

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

poseda şase catedre. Pentru Universitatea de Medicină din Montpellier, epoca de aur e reprezentată de secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Facultatea de medicină din Paris a fost înfiinţată în 1253, având un statut elaborat, în 1270, confirmat în 1331 şi, apoi, în 1350. La început, „membrii" săi se întruneau când într-un loc, când într-altul şi, adesea, în biserică. Robert de Sorbon, teolog şi capelan al regelui, obţine, în secolul al XIII-lea, înfiinţarea unei comunităţi pe care regele o dotează cu o casă, iar popii o iau sub protecţia lor ca fiind utilă religiei şi literelor. Cu timpul, casa lui Robert de Sorbon s-a numit, simplu, La Sorbonne, iar şcolile, mai târziu facultăţile de teologie, arte, drept şi medicină au constituit Sorbona, Universitatea din Paris (1253).

Studiile, la început, în exclusivitate teoretice, constau, mai ales, din comentarii la operele lui Hipocrate şi Galen. Şi aici, chirurgia era învăţată într-un colegiu independent de facultate, Collège de Saint Cosme (Côme), întemeiat la începutul secolului al XIV-lea. Prin reforma lui Carol al VII-lea din 1452, s-a suprimat obligaţia celibatului pentru medici şi s-a pornit către laicizarea facultăţii. Învăţământul medical şi exercitarea profesiunii medicale încetează de a fi apanajul clericilor. Facultatea de Medicină din Paris era condusă de un decan ales prin vot secret pe timp de doi ani, acesta fiind purtătorul de cuvânt al facultăţii în deliberările universitare prezidate de rector. Facultatea medievală era frecventată de numeroşi magiştri şi studenţi din provincie sau străini. La sfârşitul secolului al XIV-lea, ea număra 30 de doctori-regenţi. Multă vreme, facultatea s-a aflat în rivalitate cu colegiul chirurgilor, acestora refuzându-li-se titlul de doctori. O hotărâre judecătorească din anul 1600 le ridica chirurgilor dreptul de a purta roba şi boneta, recunoscându-li-se numai cel de a purta titlul de magistru. Cu timpul, colegiul chirurgilor capătă tot mai mult prestigiu, datorită caracterului mai practic al studiilor. În 1731, Gigot de la Peyronie a întemeiat Academia de chirurgie.

În **Elveţia**, la Basel, a funcţionat o faimoasă facultate de medicină (fondată în 1460) care a atras mulţi tineri de pe întregul continent. Aici a ţinut Paracelsus pentru prima oară cursuri în limba germană. Aici, la Basel, medicul transilvănean Francisc Pápai Páriz şi-a luat doctoratul în 1675.

În **Belgia**, la Collège du Château din Louvain, şi-a început studiile medicale în 1530 Andreas Vesal, studii pe care le-a continuat la Paris, unde a rămas dezamăgit de felul în care se preda anatomia: în decursul a două-trei şedinţe pe an, profesorul, aşezat pe un scaun înalt, citea din opera lui Galen, în timp ce un bărbier chirurg executa, demonstrativ, disecţii pe un cadavru. La fel stăteau lucrurile şi la Padova, unde Vesal s-a instalat ca student în 1537. Atunci când a ajuns profesor de anatomie şi chirurgie la Padova, Vesal a afirmat că profesorul nu trebuie să accepte ad literam ceea ce a scris Galen, ci să verifice înainte de a trage concluziile.

În **Olanda**, Universitatea de la Leiden a fost inaugurată în 1575; la deschiderea festivă, medicina fusese reprezentată simbolic de o tânără îmbrăcată în alb, care ţinea în mână o carte, iar în cealaltă, un buchet de plante oficinale, păşind în urma justiţiei, dar înaintea filosofiei. În secolul al XVII-lea, această universitate a devenit un centru medical înaintat, aducând progrese însemnate în anatomie, fiziologie, clinică medicală şi iatrochimie.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

În Europa, alte universităţi renumite sunt cele de la Praga (1348), Cracovia (1364), Viena (1365), Erfurt (1392), Leipzig (1409), München (1472), Koenigsberg (1544), Jena (1558), Halle (1694). La unele dintre ele s-au format şi mulţi tineri transilvăneni.[38]

Aşadar, medicina se învăţa în facultăţi, iar cele latine erau, pe atunci, preferate. În fruntea lor străluceau Bologna şi Padova, ultima ajungând, în epoca Renaşterii, pe culmile gloriei sale. Studenţii, veniţi din toate colţurile Europei, erau organizaţi pe „naţiuni": germani, unguri, polonezi, ultramontani etc. Senatul Veneţiei căuta să-i atragă, acordându-le cele mai largi drepturi, fără deosebire de religie, aşa cum se făcea în universităţile papale. Studenţii aveau obiceiul să călătorească de la o universitate la alta, în căutarea celor mai renumiţi profesori. De obicei, ei erau săraci, se ocupau cu cele mai ciudate îndeletniciri şi, deseori, trăiau din mila locuitorilor. În secolul al XVI-lea, învăţământul mai păstra încă programul clasic, constând mai ales din studierea operei lui Galen sau a medicilor arabi; o nouă orientare spre hipocratism se face, totuşi, simţită, în ciuda conservatorismului celor mai mulţi dintre profesori. Disecţiile se practicau tot mai des pe cadavre umane de către un chirurg bărbier demonstrator care urmărea textul citit de profesorul de la catedră, aşa cum o cerea tradiţia. Dar, treptat, profesorii începeau să facă ei înşişi demonstraţii anatomice. Până către 1570, anatomia s-a predat împreună cu chirurgia. Cele dintâi amfiteatre de anatomie s-au construit la Padova (1549) şi Montpellier (1551).

Cei mai reputaţi dintre medici erau chemaţi la curţile princiare şi pe lângă marii seniori, unde erau destul de bine plătiţi. Bolnavi din toată Europa veneau la medicii italieni; specialiştii de la Padova erau consultaţi de către statele vecine în problemele lor sanitare.

Doctorii în medicină au început să se ocupe la început, mai timid, şi de chirurgie. Deşi chirurgii nu aveau formaţie universitară, ei erau preţuiţi în calitate de meşteşugari foarte necesari. În Germania, Carol Quintul a dat, în 1548, o dispoziţie prin care se recunoştea „onorabilitatea" profesiunii chirurgicale. Dar, alături de medici şi de chirurgi, practica şi un mare număr de empirici, bărbieri şi şarlatani.

În epoca Renaşterii s-au construit spitale mari, adevărate opere de artă arhitecturală. Cel din Milano a fost terminat în 1456. La Florenţa exista o maternitate. La mănăstirea Sfântul Valentin din Alsacia s-a înfiinţat, în 1486, primul spital numai pentru epileptici, boală considerată contagioasă pe atunci. Prietenia dintre medici şi artişti, consolidată în jurul meselor de disecţie, a dus la colaborări fericite, la întocmirea unor lucrări de anatomie sau de botanică ilustrate cu multă artă şi respect pentru adevărul ştiinţific. Splendide potrete de medici au fost pictate de artiştii vremii (Holbein, Dürer, Rafael şi Tiţian). Michelangelo Buonarotti (1475-1564), celebrul artist, avea solide cunoştinţe de anatomie obţinute în urma unor disecţii efectuate de el pe ascuns. Medicina Renaşterii şi medicii sunt prezenţi în opere literare, dar, mai ales, sunt satirizate defectele lor.

[38] ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 656-666.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Medicina Renaşterii s-a eliberat, în mare măsură, de constrângerile scolasticii, bazându-se tot mai mult pe observaţia directă şi chiar pe experiment. Se deschidea, astfel, calea spre noi şi importante realizări care nu vor întârzia să apară în secolul următor.[39]

ANEXA 2. Farmaciile în evul mediu şi în Renaştere

În Europa medievală, la unele mănăstiri, anumiţi călugări aveau în grijă cultivarea plantelor medicinale şi depozitele de medicamente. Profesiunile de medic, cleric şi de farmacist încă nu erau separate, dar evoluţia lor tindea, şi în Europa, către realizarea acestui moment însemnat.

În condiţiile acumulării cunoştinţelor farmaceutice care s-au dezvoltat sub influenţa preluării şi răspândirii în Europa a farmaciei arabe, au apărut primii farmacişti laici, numiţi **apothecarius speciatorius** sau **confectionarius**. Alături de ei, mai găsim şi vânzători de mirodenii şi de substanţe aromatice.

În Italia, se diferenţiază, în rândul comercianţilor de mirodenii şi condimente, categoria specială de **spezieri da medesine**, adică a farmaciştilor propriu-zişi. De la cuvântul italian **speziale**, respectiv **spezieria**, derivă termenii româneşti vechi de **spiţer** (farmacist) şi **spiţerie** (farmacie). În numeroase oraşe din apusul Europei secolului al XII-lea şi al XIII-lea s-au deschis oficine farmaceutice. Ele au fost conduse de farmacişti, reprezentanţi recunoscuţi oficial de către autorităţi. Înmulţirea farmaciilor, ivirea problemelor specifice ale profesiunii de farmacist, relaţiile dintre medici şi farmacişti, funcţionarea oficinelor, controlul calităţii medicamentelor şi a ingredientelor din care se preparau acestea, preţul lor etc. au impus reglementări juridice în activitatea farmaceutică. Primele dispoziţii juridice referitoare la reglementarea activităţii farmaceutice au fost Statutele din Arles, Edictul împăratului Frederic al II-lea şi Capitularele din Veneţia.

Statutele din Arles (1162-1202) separă şi specifică, pentru prima oară în Europa, atribuţiile medicilor şi farmaciştilor.

Edictul emis de Frederic al II-lea (1231-1241) face o diferenţiere hotărâtă între medici şi farmacişti, pune activitatea farmacistului sub supravegherea medicului, farmacistul fiind obligat să presteze un jurământ înainte de a i se acorda dreptul de a-şi deschide farmacia. Medicilor li se interzice exercitarea profesiunii de farmacist şi întreţinerea de relaţii cu farmaciştii. Edictul prevede şi controlul farmaciilor de către medici de încredere care şi-au dovedit pregătirea în faţa maeştrilor şcolii medicale din Salerno.

Capitularele din Veneţia, emise în 1258, repetă, în fond, prevederile cuprinse în cele două dispoziţii anterioare.

Formarea profesională a farmacistului a fost stabilită prin uzanţă şi prin anumite dispoziţii. Viitorul farmacist era obligat să facă un stagiu lung, de mai mulţi ani, pe lângă un farmacist recunoscut, cu experienţă, cu reputaţie şi apoi să susţină un examen în faţa unei comisii. În secolul al XII-lea şi al XIII-lea, farmaciştii s-au organizat în corporaţii, uneori alături de medici, alteori împreună cu comercianţii de diferite mărfuri.

[39] ***O istorie a medicinii, op. cit.***, p. 205-207.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

Lucrarea franceză ***Livres des métiers*** (Cartea meseriilor) din 1268 aminteşte profesiunea de farmacist printre meseriile recunoscute, ea având o corporaţie organizată împreună cu comercianţii.

În epoca Renaşterii, dezvoltarea ştiinţelor a luat un deosebit avânt; noi ramuri ştiinţifice se individualizează. O mare înflorire au cunoscut ştiinţele naturale şi tehnice, legate nemijlocit de producţie. Excursiile şi călătoriile de herborizare şi practica strângerii plantelor pentru întocmirea de herbarii au devenit importante preocupări ştiinţifice. Ilustraţia botanică s-a încetăţenit definitiv în literatura ştiinţifică de botanică şi farmacie. Numeroşi botanişti de seamă ai timpului, ca Hieronymus Bock, Gaspard Bauhin, Andrea Cesalpino, Pietro Andrea Mattioli, Charles de l'Ecluse, Leonhart Fuchs, Valerius Cordus şi alţii au fost, în acelaşi timp, şi medici. În lucrările lor, ei au acordat o atenţie deosebită plantelor de leac, au redactat comentarii critice ale unor opere farmacologice antice etc.

O personalitate de seamă a medicinei şi farmaciei timpului, reprezentant al unor tendinţe şi orientări noi a fost Paracelsus, profesor la Universitatea din Basel. Având o temeinică pregătire de medic şi naturalist, Paracelsus a fost, totodată, şi un pasionat experimentator şi medic-farmaceut. El vedea rolul chimiei în prepararea unor medicamente noi, chimice, obţinute în laborator. Paracelsus a clasificat medicamentele folosite în vremea sa în şase categorii, vrând să pună ordine în multitudinea lor. Această clasificare s-a menţinut în farmacologie timp de câteva secole. În arsenalul medicamentelor folosite de Paracelsus, tincturile au ocupat un loc deosebit. Datorită lui, tincturile s-au încetăţenit definitiv în farmaceutică şi în terapie.

Înmulţirea relativă a farmaciilor publice şi inconvenientele rezultate din prepararea puţin ideatică a aceloraşi medicamente de către diferiţi farmacişti a dus, inevitabil, la introducerea unor norme unitare în prepararea şi manipularea medicamentelor, pentru a le asigura eficienţă. Aceste cerinţe au determinat apariţia primelor farmacopee în timpul Renaşterii, ele devenind prototipuri ale farmacopeelor de mai târziu. Redactate de cele mai multe ori de medici, ele erau destinate, înainte de toate, farmaciştilor. Prima a fost ***Compendium aromatiorum***, opera medicului italian Saladino d'Ascoli, tipărită la Bologna în 1488. Împărţită în şapte părţi, lucrarea cuprinde toate cunoştinţele timpului necesare activităţii unui farmacist.

Thesaurus aromatariorum (Milano, 1512), opera farmacistului italian Paolo Suardo, este considerată prima farmacopee din literatura universală de specialitate care a fost realizată de către un farmacist.

Un răsunet deosebit a avut farmacopeea redactată de medicul german Valerius Cordus, cunoscută sub denumirea prescurtată de ***Dispensatorium pharmacopolarum*** (Nürnberg, 1546). Această farmacopee s-a bucurat de o mare autoritate şi răspândire în toată Europa, fiind tipărită numai în cursul secolului al XVI-lea în 23 de ediţii. Ea oglindeşte noua tendinţă a botanicii şi farmaciei timpului, prin importanţa prezentării medicamentelor vegetale din flora indigenă, studiată şi valorificată mai intens în timpul Renaşterii. Cordus s-a distins şi ca botanist şi chimist.

În timpul Renaşterii, receptura se făcea în limba latină. Farmaciştii din oraşele mai importante s-au constituit în corporaţii sau colegii pentru apărarea intereselor profesionale. În timpul Renaşterii nu au existat facultăţi de farmacie sau altă formă

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

superioară de învăţământ farmaceutic. La unele facultăţi de medicină s-au ţinut prelegeri de farmacologie, audiate fără obligativitate şi de viitorii farmacişti. În mod obişnuit, pregătirea tinerilor dedicaţi profesiunii de farmacist se făcea la anumite farmacii, lângă un magistru farmacist cu reputaţie, sub supravegherea corporaţiei. Pregătirea dura între patru şi şase ani, uneori şi mai mult, după care candidatul era supus unui examen teoretic şi practic, susţinut în faţa comisiei compuse din reprezentanţi ai Facultăţii de medicină (unde a existat), ai corporaţiei farmaciştilor, ai consiliului orăşenesc, împreună cu medicul oraşului. Titlul de magistru în farmacie, consemnat într-o diplomă oficială, conferea posesorului dreptul de a-şi exercita profesiunea.

Un început de învăţământ farmaceutic organizat se schiţează în Franţa, spre sfârşitul secolului al XVI-lea, din iniţiativa farmacistului Nicolas Houel, care înfiinţează o grădină botanică farmaceutică (Jardin des simples) în 1578, o farmacie şi o Casă a farmaciştilor (Maison des Apothicaires), din care a răsărit, la începutul secolului al XIX-lea, Şcoala de farmacie (Ecole de pharmacie).

În secolul al XVII-lea are loc orientarea medicinei şi a farmaciei spre chimie (iatrochimie). Creatorii iatrochimiei au fost, prin excelenţă, experimentatori care au trecut la aplicarea chimiei în medicină (fiziologie, patologie, terapeutică) şi în farmacie (în secolele al XV-lea şi al XVI-lea apăruse o nouă ramură a chimiei şi a medicinii, chimia curativă sau iatrochimia, al cărei reprezentant mai important a fost Paracelsus).[40]

Şi în domeniul terapeuticii se simţea, aşadar, nevoia unei înnoiri. Moştenirea arabă, greoaie, care implica folosirea deodată a zeci de substanţe, adeseori antagoniste, nu mai era mulţumitoare. Era nevoie, şi în acest domeniu, de o întoarcere la natură, de recomandările simple şi raţionale ale anticilor. De aceea, s-au înfiinţat grădini cu plante medicinale, au apărut tratate de botanică ilustrate artistic şi cu mare precizie.

Prima grădină botanică medicinală a fost amenajată la Universitatea din Padova, în 1545, urmată la scurt timp de o alta la Pisa. La Montpellier, grădina botanică datează din 1593.

Tratatele de botanică, denumite îndeobşte ***Hortus sanitas*** (Grădina sănătăţii), au apărut mai întâi în Germania (1491), de unde s-au răspândit peste tot. Botanica se afirmă prin savanţi ca Otto Brunfels (1493-1537), doctor în medicină de la Basel, Conrad Gestner (1516-1565) de la Zürich, supranumit Pliniu al Germaniei. Gaspar Bauhin (1560-1624), profesor la Basel, a fost autorul tratatului ***Pinax***, admirabil compendiu de botanică. Francezul Pierre Belon (1517-1564) a călătorit în Orient pentru a studia remediile locale. În drumurile sale, descrise cu mult talent, s-a apropiat şi de graniţele sudice ale ţării noastre. Pietro Andrea Mattioli (1501-1574), din Siena, medic al împăratului Maximilian, a scris un celebru comentariu asupra operei lui Dioscoride, apărut la Veneţia în 1544 şi retipărit de mai multe ori cu o iconografie foarte precisă a plantelor medicinale. Mattioli a menţionat şi denumirile dacice ale plantelor, alături de

[40] ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 623-628; E. Puşcaru, ***Despre farmacopee şi diversele ediţii ale Farmacopeei române***, în ***Farmacia***, 1956, nr. 2, p. 179.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

cele latineşti şi greceşti, aşa cum apăruseră ele în copiile manuscrise ale lui Dioscoride din secolele al III-lea – al V-lea.

În epoca Renaşterii, farmaciile au căpătat o importanţă mereu sporită. Grija pentru procurarea unor medicamente cât mai eficace a impus exercitarea controlului medical. Datorită câştigurilor mari ale farmaciştilor, ei şi-au putut transforma oficinele în elegante locuri de întâlnire pentru medici şi cărturari. Muzeele de artă păstrează şi azi frumoasele vase de farmacie produse la Faenza sau Urbino.[41]

ANEXA 3. Medicina şi farmacia în secolul al XVI-lea în Transilvania

Studii recente încearcă să identifice medici transilvăneni din secolul al XVI-lea care şi-au adus contribuţia la dezvoltarea activităţii medicale şi culturale în general.

Clujul medieval a fost un centru urban de talia Braşovului sau a Sibiului în care, câţiva medici vestiţi aflaţi în slujba magistratului şi-au desfăşurat activitatea. Izvoarele sunt relativ sărace, dar se poate face, totuşi, un portret al câtorva medici care şi-au adus contribuţia la istoria culturii româneşti pe aceste meleaguri.

Thomas Jordanus (1540-1585). Tatăl său, Hans Jordan, născut în 1500, nu era transilvănean, dar s-a stabilit împreună cu familia la Cluj, în anul 1526. Medicul Thomas Jordan sau, latinizat, Jordanus, s-a născut la Cluj. A mai avut patru fraţi şi patru surori din cele două căsătorii ale tatălui său. A activat departe de locurile natale, dar a susţinut legături cu lumea intelectuală şi politică din Transilvania natală. El este considerat ca unii din întemeietorii epidemiologiei şi balneologiei europene. Thomas Jordan Clausenburgensis Transylvanus şi-a început studiile la Wittenberg, unde este menţionat în semestrul 1555/1556, apoi le-a continuat la celebrele universităţi din Padova, Pisa, Paris, Montpellier, Basel, Bologna, Roma şi Viena. Pe lângă medicină, a mai studiat filosofia şi matematica. Şi-a început activitatea publicistică încă din anul 1569, când a editat la Viena o cuvântare în legătură cu cartea medicului roman Claudius Galenus. Între 1569 şi 1585, îi apar câteva lucrări de medicină. În 1570, s-a stabilit definitiv la Brno şi, după scurt timp, a fost protomedicul Moraviei. Pentru meritele sale medicale deosebite, el a fost ridicat la rangul de nobil Morav, primind predicatul „de Cluj." Pe lângă activitatea sa medicală, trebuie menţionată şi activitatea sa culturală. La Brno, Jordan a continuat corespondenţa sa cu celebrul umanist şi editor clujean Kaspar Helth-Heltai, prietenul tatălui său. Diverse izvoare atestă legăturile lui cu lumea intelectuală şi politică din ţara sa natală.

Printre prietenii săi se numără şi poetul englez al epocii elisabetane, Sir Philip Sidney (1556-1586), prietenul lui Giordano Bruno (1548-1600). După cum reiese dintr-o scrisoare a lui Sidney (datată la 2 martie 1579 la Praga), cei doi umanişti s-au cunoscut prin mijlocirea învăţatului francez hughenot Hubert Languet (1518-1581), autorul unei lucrări care exprimă superioritatea gândirii raţionale. Thomas Jordan a fost căsătorit cu o ardeleancă, pe nume Susana. Când, în 1585, Jordan moare la Brno, se aşteaptă şase zile cu înmormântarea cu scopul ca şi rudele din Transilvania să ajungă. Presupunem că a

[41] O istorie a medicinii, op. cit., p. 203-205; Elena Damian, ***Cartea franceză de botanică din epoca Renaşterii***, în ***Colecţiile Bibliotecii academice clujene, op. cit.***

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

avut o bibliotecă personală din care nu au putut lipsi nici lucrările de medicină, filosofie sau matematică sau ale unor autori francezi, cu atât mai mult, cu cât a studiat şi în două vestite universităţi franceze. Medic şi cărturar clujean, Thomas Jordan a rămas ca un nume de referinţă în istoria medicinii din Transilvania.

Bernhard Jacobinus (cca 1540-1602). Bernhard Jekel, latinizat Jacobinus, s-a născut în târgul Biertan din scaunul Mediaş. Împreună cu fratele său, David Jacobinus, au venit la Cluj. După terminarea studiilor gimnaziale, el a urmat studii de medicină, dar, din păcate, nu se ştie unde. Din 1560, a fost lector şi apoi predicatorul saşilor unitarieni. În 1572, s-a căsătorit cu Anna Wagner din Cluj (fiul său, Johann Jacobinus, a fost notarul oraşului Cluj, iar, apoi, secretarul lui Mihai Viteazul şi după aceea a fost cancelarul principelui Moise secuiul; în 1603, moare în lupta de la Braşov). Bernhard Jacobinus a practicat medicina în ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea, dar, până în prezent, nu se cunosc date concrete despre activitatea sa medicală. A murit în 1602, dar văduva sa este menţionată în socotelile oraşului Cluj până în 1610. Medicul Bernhard Jacobinus a făcut parte, în 1587, din delegaţia transilvăneană care a mers la Varşovia cu scopul de a cerceta posibilităţile alegerii lui Sigismund Báthori pe tronul Poloniei.

Bun cunoscător al mai multor limbi străine, având experienţa călătoriilor în străinătate, Jacobinus a slujit şi interesele cofesiunii unitariene.

Johannes Hertel (cca 1565-1630). Umanistul Francisc David, întemeietorul confesiunii unitariene, a fost fiul tăbăcarului sas clujean, David Hertel. După modelul umanist, a folosit numele de David sau Davidis, adică Francisc, fiul lui David (Dávid Ferenc). Cei doi fii ai lui, însă, au purtat în continuare numele de familie Hertel. După moartea lui Francisc David (1579), cei doi fii ai săi, David şi Johannes Hertel, rămân sub oblăduirea unitarienilor radicali, din rândul cărora făceau parte şi ginerele lui Francisc David, Lucas Treuzner şi medicul clujean Bernhard Jacobinus. În 1582, moare la Cluj David Hertel, iar Johann Hertel se refugiază din cauza persecuţiilor la curtea nobilului unitarian secui Wolfgang Kornis din Sînpaul de Homorod.

Johann Hertel şi-a început peregrinările universitare în 1585, când îl găsim înscris la universitatea din Padova, unde, un timp, a fost procurorul corporaţiei universitare „Natio Germanica." La 29 noiembrie 1586, părăseşte universitatea italiană şi îşi continuă studiile la Basel (1586-1587), apoi, începând din 15 septembrie, la Heidelberg. În aprilie 1589, se întoarce la celebra universitate din Padova, unde va frecventa cursuri de filosofie şi de medicină. Despre activitatea lui Johannes Hertel la Padova, pe lângă matricolele universităţii, aflăm date importante şi din corespondenţa studentului Gheorghe Kornis purtată cu tatăl său, Wolfgang Kornis. Dintr-o scrisoare din 1591 aflăm că atunci, în afară de Kornis şi Hertel, nici un student ardelean nu se afla la Padova. În 1592, Hertel obţine doctoratul în medicină şi devine asistentul profesorului de botanică Jacobo Antonio Cortusso. După 1593, se întoarce la Cluj, unde-şi exercită meseria de medic, printre pacienţii săi numărându-se şi unii nobili. Doctorul Johannes Hertel a fost un cetăţean de frunte al oraşului său natal, unde moare în anul 1630.

Pentru istoria culturii şi civilizaţiei româneşti, de o deosebită importanţă a fost prietenia dintre tânărul medic clujean şi astronomul şi geograful italian Giacomo Antonio Magini (1555-1617) cu care s-a cunoscut la Padova. În anul 1595, Magini reeditează

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

opera geografică a lui Ptolemeu, iar informaţiile referitoare la Transilvania i-au parvenit de la cărturarul ardelean Johannes Hertel.

Viaţa şi activitatea medicilor şi cărturarilor clujeni Thomas Jordan, Bernhard Jacobinus şi Johannes Hertel dovedesc că oraşul Cluj, alături de Braşov, Sibiu şi Bistriţa a avut o deosebită importanţă în istoria medicinii din Transilvania secolului al XVI-lea.[42]

În Transilvania medievală, bărbierii au găsit condiţii prielnice de activitate, numărul lor fiind în continuă creştere în secolul al XVI-lea, mai ales în oraşele Cluj, Sibiu, Braşov, Bistriţa şi Târgu-Mureş. Spre deosebire de unele ţări din Europa Occidentală, în Transilvania meşteşugul lor nu era socotit înjositor, şi bărbierii se bucurau de aceeaşi cinste ca şi alţi meşteşugari.

Clujul, care în secolul al XVI-lea se afla în plin avânt economic şi social, a oferit un teren prielnic pentru aşezarea bărbierilor în acest oraş. Ei se organizează în breaslă în 1568. Până în 1600, se înscriu ca cetăţeni în registrul oraşului numeroşi bărbieri nouveniţi din Şcheii Braşovului, Huedin, Dej, Timişoara, Baia-Mare etc.

Din rândurile bărbierilor chirurgi clujeni face parte şi **Egidiu** bărbierul (Borbely). Inventarul averii sale, întocmit la 2 ianuarie 1589, după moartea sa, constituie un preţios izvor pentru cunoaşterea preocupărilor unui bărbier-chirurg empirist din secolul al XVI-lea. Inventarul oferă numeroase date inedite pentru istoria chirurgiei, a culturii medicale şi a farmacologiei din Transilvania din epoca Renaşterii. Nu se cunosc prea multe date despre viaţa lui Egidiu bărbierul. Biblioteca sa conţine 10 cărţi preţioase în limba latină şi germană, care denotă interesul său pentru informaţiile ştiinţifice, cât şi cunoaşterea acestor două limbi. Au fost inventariate şi cutiile sau sticluţele cu medicamente indigene şi străine, în special exotice, care aveau etichetele în limba latină, instrumentele de bărbier (instrumentele pe care le poseda îi permiteau să facă extracţii dentare, intervenţii chirurgicale mari, să acorde ajutor răniţilor etc.). Egidiu bărbierul era un om înstărit, meşteşugul lui era căutat în acea vreme şi era bine plătit. Mica sa bibliotecă cuprinde, mai ales, ierbare şi cărţi cu reţete de medicamente. Tabloul reprezentat din analiza inventarului acestui bărbier chirurg clujean din secolul al XVI-lea este semnificativ pentru evoluţia medicinii şi farmacologiei din Transilvania secolului Renaşterii. Bărbierii medievali erau dentiştii, chirurgii sau chiar medicii acelor vremuri. În veacul al XVI-lea, pomenirea acestor „chirurgi" devine tot mai frecventă sub diferite denumiri: bărbieri, tunzători, chirurgi sau medici. Aceste calificative erau justificate, deoarece bărbierii extrăgeau dinţii cariaţi, făceau operaţii, uneori amputau chiar membre ale corpului infectate sau zdrobite, pregăteau purgative, alifii şi alte medicamente, puneau lipitori pentru a suge sângele infectat etc. [43]

---

[42] P. Binder, ***Medici clujeni din secolul al XVI-lea***, în ***Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca,*** XXX, 1990-1991, p. 199-206; ***Istoria medicinei universale, op. cit.***, p. 742.

[43] S. Goldenberg, ***Contribuţie la istoria medicinii din Transilvania în secolul al XVI-lea. Inventarul unui bărbier-chirurg din 1589***, în ***Din istoria medicinii româneşti şi universale***, sub îngrijirea prof. V. L. Bologa, Bucureşti, Editura Academia R. P. Romîne, 1962, p. 95-104; Ştefan Pascu, ***Meşteşugurile din Transilvania până în***

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)

În oraşele mari ale Transilvaniei (Sibiu, Braşov, Bistriţa şi Cluj) existau şi farmacişti. Cel dintâi farmacist cunoscut pe aceste meleaguri este un Ioan Apotheker (farmacistul) din Sibiu, amintit la 1494 în documentele de arhivă. Cea de-a doua farmacie în ordinea vechimii este farmacia orăşenească din Braşov, menţionată în documente la sfârşitul anului 1512, care a avut un farmacist angajat de magistratul municipiului, plătit pentru munca sa.[44]

În secolul al XVI-lea sunt menţionaţi farmacişti şi în alte oraşe ardelene. La Bistriţa, în 1531, farmacistul Andrei italianul (Italus), un italian stabilit la Bistriţa, iar în 1573, farmacistul Eustaţiu Winer. La Cluj, în secolul al XVI-lea, sunt amintiţi doi farmacişti. În 1543, Wolfgang Theke (venit din Buda), iar, în 1573, un farmacist venit din Belgia. La sfârşitul secolului este menţionat Ambrosiu Hypolit, farmacist care a fost înnobilat de Ştefan Báthory, drept răsplată pentru slujbele aduse principelui şi dăruit cu o casă în Alba Iulia.[45]

Aşadar, medicina şi farmacia în secolul al XVI-lea au avut câţiva reprezentanţi de seamă şi în Transilvania.

Le livre français de médicine de l' époque de Renaissance dans les colléctions de la Bibliothèque de l'Académie de Cluj-Napoca

Résumé

Notre démarche veut présenter une fois de plus les valeurs bibliophiles de la Bibliothèque de l'Académie de Cluj-Napoca, cette fois-ci les livres représentatifs de la Renaissance de la médicine française. Ces oeuvres sont d'une importance scientifique particulière, qui apportent du prestige à notre institution et leur mise en valeur nous a paru bien nécessaire. C'est une partie du trésor que nous gardons dans notre bibliothèque et que nous voulons faire connaître à tous ceux qui aiment les rarités bibliophiles dont nous sommes fiers.

secolul al XVI-lea, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1954, cap. Bărbieritul-chirurgia, p. 221-224.

[44] G. Barbu, A. Huttmann, ***Începuturile farmaciei orăşeneşti a Braşovului***, în ***Din istoria medicinii româneşti şi universale***, p. 77-91.

[45] Ştefan Pascu, ***op. cit.***, p. 224.

BDD-A19333 © 2005 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:46 UTC)